

“Maktabgacha ta’lim tizmida ta’lim samaradorligiga erishishda ilg’or xorijiy tajribalar misolida”

Erkinova Mehriniso
Termiz davlat universiteti

“On the example of advanced foreign experience in achieving educational effectiveness in the preschool education system”

Erkinova Mehriniso
Termez State University

ABSTRACT

Mazkur maqolada maktabgacha ta’lim tizmida ta’lim samaradorligiga erishish yo’lida ilg’or xorijiy tajribalarni qo’llash, ularning ta’lim tizmini qiyosiy o’rganish va tahlil qilish, ularning ta’lim texnologiyalarini amalda qo’llash ko’rsatib o’tilgan.

This article discusses the application of advanced foreign experience in achieving the effectiveness of education in the system of preschool education, comparative study and analysis of the system of education, the practical application of educational technologies.

ARTICLE INFO

Received: 10th March 2022

Revised: 11th April 2022

Accepted: 30th May 2022

KEYWORDS:

ta’lim, maktabgacha ta’lim, tajriba, ta’lim tizmi, dastur, o’qitish turlari, bolalar, Buyuk Britaniya, Germaniya, Rossiya, Yaponiya maktabgacha ta’lim tizmi
education, preschool education, children, experience, education system, program, types of education, UK, Germany, Russia, Japan preschool education system

Respublikamizda ta’lim tizimi doimo davlatning e’tiborida bo’lmoqda. O’tgan davr mobaynida sog’lom va har tomonlama rivojlangan avlodning shakllanishini ta’minlashga qaratilgan samarali maktabgacha ta’lim tizimini tashkil qilish bo’yicha kompleks tashkiliy-huquqiy chora-tadbirlar amalga oshirildi. Hozirgi kunda bu soha chuqur isloh qilinish holatida. O’zbekiston Respublikasi Prezidentining «2017-2021 yillarda maktabgacha ta’lim tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to’g’risida»gi, «Maktabgacha ta’lim tizimi boshqaruvini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to’g’risida»gi, «O’zbekiston Respublikasi maktabgacha ta’lim vazirligi faoliyatini tashkil etish to’g’risida»gi farmon va qarorlarning ijrosini taminlash

bugungi kunda ushbu yo‘nalishning qanchalik darajada dolzarbligidan dalolat beradi. Hozirgi kunda dolzarb masala sifatida maktabgacha ta‘limni boshqarishning zamonaviy mexanizmlarini joriy etish, tarbiya va o‘quv jarayonini takomillashtirish, maktabgacha ta‘lim muassasalarining infratuzilmasi va moddiy-texnik jihozlanishini yaxshilash bo‘yicha kompleks chora-tadbirlarni amalga oshirish nazarda tutilmoqda. Maktabgacha ta‘limni uzluksiz ta‘lim tizimining ajralmas, birlamchi bo‘g‘ini sifatida takomillashtirish bo‘yicha davlatimiz rahbari tomonidan qator muhim hujjatlar qabul qilindi. Maktabgacha ta‘lim tizimini yanada takomillashtirish, moddiy-texnika bazasini mustahkamlash, maktabgacha ta‘lim muassasalari tarmog‘ini kengaytirish, malakali pedagog kadrlar bilan ta‘minlash, bolalarni maktab ta‘limiga tayyorlash darajasini tubdan yaxshilash, ta‘lim- tarbiya jarayoniga zamonaviy ta‘lim dasturlari va texnologiyalarini tatbiq etish, bolalarni har tomonlama intellektual, axloqiy, estetik va jismoniy rivojlantirish uchun shart-sharoitlar yaratildi. «Maktabgacha ta‘lim tizimini yanada takomillashtirish bo‘yicha 2017-2021 yillarga mo‘ljallangan dastur»ning asosiy maqsadli vazifalari va yo‘nalishlari qatorida ilg‘or xorijiy tajri- bani hisobga olgan holda bolalarni har tomon- lama intellektual, axloqiy, estetik va jismoniy rivojlantirish sharoitlarini yaratish belgilangan. SHuningdek, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 9 sentyabrdagi «Maktabgacha ta‘lim tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi PQ-3261-son qarorida mavjud tizimli kamchiliklar, mak- tabgacha ta‘lim sohasida davlat siyosatini to‘liq amalga oshirishga to‘sqinlik qilayotgan sabablar ko‘rsatilgan, xususan: birinchidan, maktabgacha ta‘limni boshqa- rishning amaldagi holati tizimli muammolar- ni o‘z vaqtida aniqlash va bartaraf etish, maz- kur sohada, shu jumladan, nodavlat sektorda za- monaviy innovatsion texnologiyalarni ishlabchiqish va joriy etish imkonini bermayapti; ikkinchidan, maktabgacha ta‘lim sohasiga in- vestitsiyalarni jalb qilishga, shu jumladan, ijtimoiy-hammabop maktabgacha ta‘lim muas- salarini tashkil etish, ularni moddiy-texnika jihatidan qayta jihozlash va ilg‘or pedagogik texnologiyalarni qo‘llashga qaratilgan davlat-xususiy sheriklik mexanizmlari joriy qilinmagan; uchinchidan, maktabgacha ta‘lim muassasalari infratuzilmasi va moddiy-texnika bazasining amaldagi holati bolalarni maktabgacha ta‘lim muassasalari bilan to‘liq qamrab olishni ta‘minlashga imkon bermayapti, mamlakatda aholi sonining o‘sishi ayrim maktabgacha ta‘lim tashkilotlarining haddan tashqari to‘lib ketishiga olib kelmoqda; to‘rtinchidan, milliy madaniy-tarixiy qadriyatlarni aks ettiruvchi va bolalikdan kitob o‘qishga qiziqishni uyg‘otuvchi o‘quv-metodik, didaktik (shu jumladan, o‘yinlar va o‘yinchoqlar) materiallar va badiiy adabiyotlarni tayyorlash hamda maktabgacha ta‘lim muassasalari faoliya- tiga joriy etish ishlari zamonaviy talablarga javob bermaydi. Qarorga ko‘ra, Maktabgacha ta‘lim tizimini tanqidiy o‘rganish va yanada takomillashtirish yuzasidan takliflar ishlab chiqish bo‘yicha komissiya tashkil etilgan hamda uning asosiy vazifalari qatorida quyidagilar belgilangan: Qarorga ko‘ra, Maktabgacha ta‘lim tizimini tanqidiy o‘rganish va yanada takomillashtirish yuzasidan takliflar ishlab chiqish bo‘yicha komissiya tashkil etilgan hamda uning asosiy vazifalari qatorida quyidagilar belgilang maktabgacha yoshdagi bolalarni uyg‘un ri- vojlantirish sohasidagi ilg‘or xorijiy tajribani hisobga olgan holda, sifatli maktabgacha ta‘limni tashkil etishda davlat talablarini qayta ko‘rib chiqish; mavjud amaliyot va ilg‘or xorijiy tajri bani o‘rgangan holda, nodavlat maktabgacha ta‘lim muassasalari faoliyatini litsenziyalashning soddalashtirilgan tartibini joriy etish, ularning tashkiliy-huquqiy shakllarini takomillashtirish bo‘yicha takliflar tayyorlash. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 30 sentyabrdagi «O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta‘lim vazirligi faoliyatini tash- kil etish to‘g‘risida» PQ-3305–son qarori qabul qilindi. Mazkur qarorga berilgan sharhda ta‘kidlanganidek: «... bugungi kunda maktabgacha ta‘lim muassasalari faoliyatini tubdan yaxshi- lash, maktabgacha yoshdagi bolalar qamrovini oshirish, ilg‘or xorijiy tajribani o‘rgangan holda, har jihatdan zamonaviy tizim yaratish masalasi dolzarbligicha qolmoqda»². Mazkur qarorda maktabgacha ta‘lim tizimini isloh qilishdagi mavjud muammolarni bartaraf etish maqsadida qarorda keng ko‘lamli tadbirlarni amalga oshirish ko‘zda tutilgan, shu jumladan, pedagog va rahbar hodimlarning malakasini oshirish jarayonini samarali tashkiletish, bunda zamonaviy pedagogik va axborottexnologiyalardan, xorijiy mamlakatlarning ilg‘or tajribasidan foydalanish, ta‘lim muassasalarini yuqori malakali, zamonaviy bilimga ega kadrlar bilan ta‘minlash belgilangan. Uzluksiz ta‘lim tizimining muhim bo‘g‘ini bo‘lgan maktabgacha ta‘lim tizimini yanada takomillashtirish maqsadida mazkur qarorga muvofiq, O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta‘lim vazirligi, Qoraqalpog‘iston Respublikasi Maktabgacha ta‘lim vazirligi, Toshkent shahar maktabgacha ta‘lim bosh boshqarmasi,

viloyatlar maktabgacha ta'lim boshqarmalari hamda ularning tuman (shahar)lardagi bo'limlarini tashkil etish vazifasi belgilandi. O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligi, uning hududiy bo'linmalarining asosiy vazifalari va faoliyati yo'nalishlari qatorida ilg'or xorijiy tajribani hisobga olgan holda maktabgacha yoshdagi bolalarni har tomonlama intellektual, axloqiy, estetik va jismoniy rivojlantirish uchun shart-sharoitlar yaratish belgilangan.

Quyida bir nechta xorijiy mamlakatlar tajribasi tahlilini ko'rib chiqamiz: .

Rossiya Federatsiyasi maktabgacha ta'lim tizimining xususiyatlari

Maktabgacha ta'lim Rossiya Federatsiyasi o'qitish tizimining birinchi pog'onasidir. Eng kichik yoshdagi bolalar uchun ham ta'lim olish imkoniyatini berish g'oyasi 1918 yilda «Yagona mehnat maktabi to'g'risidagi Nizom» vujudga kelgandan so'ng paydo bo'lgan. Nizom qabulqilingan kundan boshlab har bir bola tug'ilganidan boshlab o'qish huquqiga ega bo'lishi mumkinligi kafolatlangan. Bugungi kun ta'lim standartlari «Bolalar huquqlari xalqaro Konvensiya»sida ifodalaniib, unda quyidagilar ta'kidlanadi:

- bolalar ta'lim olish maskanlariga qatnash imkoniyatiga ega bo'lishlari kerak;
- kattalar bolalarga o'qish faoliyati uchun sharoit yaratib berishlari lozim;
- ta'lim o'z ichiga kichik odamni jamiyat doirasida o'z hayotini tushunib etishga tayyorlash uchun barcha kerakli sharoitlarni qamrab olgan bo'lishi zarur;
- o'quv jarayoni qatnashchilarining o'zaro harakatlari bolani hurmat qilishni ifodalashga asoslangan bo'lishi kerak. Rossiyadagi maktabgacha ta'lim tizimi doimo o'zgaruvchan holatda bo'lib, u muntazam ravishda yangilanadi, ko'rinishini o'zgartiradi va mukam-mallashib boradi.

Bola uchun ilk ustozlar uning ota-onasi hisoblanadi. Ular bolalarni go'dakligidan jismonan, intellektual va axloq masalalaridatartibiyalashlari lozim. Maktabgacha tarbiya muassasalari (MTM) faoliyati oilalarga bilim olish va tarbiyaning keyingi bosqichida yordam berishga qaratilgan.

Namunaviy nizomlarga binoan, bolalar ta'lim muassasalari besh turga bo'linadi:

- rivojlanishning bir-ikki yo'nalishini amalga oshirishni muhim deb bilgan bolalar bog'chalari;
- psixikasi normadan og'ib ketgan bolalarni malakali korreksiyalashga qaratilgan kompensatsiyalovchi turdagi bog'chalar;
- tarbiyachi nazorati ostida bolalar bilan sog'lomlashtirish mashqlari o'tkazib boriladigan bolalar bog'chalari;
- o'z hududida umumiy rivojlanish, sog'lomlashtirish va kompensatsiyalovchi guruhlar turli variantlarda jamlangan bolalar bog'chalari;
- bolalarni erta rivojlantirish markazlari – kichik toylar sog'lomlashtirishi, yangi bilimlar va qobiliyatlarni egallashi, ruhiy madad olishi mumkin bo'lgan bolalar bog'chalari

SHunday qilib, maktabgacha ta'lim tizimi ko'p funktsionallik, rang-barang rejalashtirish, ustuvor rivojlantirish yo'nalishi va turli dasturlashni aniqlash erkinligi bilan ifodalaniadi. Rossiyaning maktabgacha ta'lim tizimi «O'quv jarayoni modernizatsiyasi Konsepsiyasi»ga asoslangan.

Maktabgacha ta'limning ingliz tizimi: Buyuk Britaniya noyob madaniyat va an'analar davlati hisoblanadi.

Ingliz ta'lim berish tizimi dunyodagi eng yaxshi tizimlardan biri deb hisoblanadi, Britaniya ta'lim dasturlari eng yuqori standartlarga mos keladi. Buyuk Britaniyada maktabgacha ta'lim berish kambag'al ishchi oilalar bolalariga ko'ngilli yordam berish harakatiga asosan vujudga kelgan. 1816 yilda Robert Ouen ilk bor Shotlandiyada o'z fabrikasi ishchilarining farzandlari uchun ilk bor bolalar bog'chasini ochgan. XX asr boshlarida opa-singil Makmillanlarning tashabbusi bilan bir nechta bolalar bog'chalari ochilib, ularda asosan kam ta'minlangan oilalar farzandlarining salomatligi va yaxshi ovqatlanishlari uchun g'amxo'rlik ko'rsatilgan. Ta'limga yondashuv. Buyuk Britaniyada odatda ta'lim berish o'rganilayotgan predmet yoki o'qituvchiga emas, balki bolaga yo'naltiriladi. Bunday yondashuv ingliz ta'limi tarixiga asoslanib, uning rivojiga Russo, Frebel, Montessori ta'sir ko'rsatgan. Ular bolaning individualligini rivojlantirish va mustaqilligini himoya qilish kerak, deb hisoblaganlar. Maktabgacha tarbiyaning asosiy maqsadlari: har bir bolaning ehtiyoji va uning manfaatlarini qondirish, bolalar

o'rtasidagi farqni hurmat qilish. Bunda bola o'qish uchun ichki intilishga ega, qiziquvchan va tabiatan serg'ayrat, deb taxmin qilinadi. O'qitish bolaning o'zi taklif qilgan o'yin davomida olib borilishi kerak. Ustozning asosiy vazifasi bolaga uqtirish yo'li bilan emas, balki o'yinni qo'llab turish, unga tadqiqot o'tkazish uchun turli materiallar taqdim etishdan iborat. Buyuk Britaniyaning maktabgacha ta'lim tizimini o'rganish bo'yicha Yukvong katta tadqiqot ishlarini olib borgan. U bolalar bog'chalari hodimlari va ota-onalar o'rtasida so'rovnomalar o'tkazgan, bolalar bog'chalari faoliyatini kuzatgan. Tadqiqot o'tkazish uchun erkin ravishda 10 ta maktabgacha ta'lim muassasasi tanlanib, ulardan har birining ikki guruhida muntazam besh kunlik uzluksiz kuzatuv olib borilgan. Ingliz bolalar bog'chalar guruhlarida 25 na-fardan ortmagan miqdorda bola tarbiyalanadi (tarbiyachilar va bolalar soni birga o'n nisbat-da olinadi). Natijalarning ko'rsatishicha, ingliz pedagoglarining 75 foizi bolalarni ta'lim olishga qiziqtirish uchun tashqaridan motivatsiya qilishni noma'qul deb hisoblaydilar (masalan, bolalar o'rtasida musobaqalashish shaklini). Bunday pozitsiya negizida ilmiy asoslangan ma'lumotlar yotadi. Masalan, M.Lepper va D.Grin tadqiqotlarida maktabgacha yoshdagi bolalarni rasm chizish (bolalar bunga juda qiziqadilar) uchun mukofotlanganlari misoli keltirilgan. SHundan so'ng bolalar bo'sh vaqtida o'zicha rasm chizishni xohlamay, faqat mukofot uchun rasm chizishni istab qolganlar. Boshqacha qilib aytganda, bolalarda ichki motivatsiya yo'qolib, uning o'rnini tashqi motivatsiya egallagan. Ingliz bolalar bog'chasida bolalar uzoq muddat mustaqil shug'ullanadilar, tarbiyachi esa ularni chetdan kuzatib boradi. Umumiy vaqtning faqat 15 foizi pedagog raxbarligida guruh ko'rinishda o'qitishga ajratiladi. Bunday o'qitish rivojlanish darajasi bir-biriga teng bolalardan tuzilgan kichik guruhlarda o'tkaziladi. Shu yo'l bilan maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishini inobatga olish qoidasi amalda qo'llaniladi. Deyarli hamma tarbiyachilar bolalarning ham rivojlanishi, ham ruhiy shakllanishi darajasi diagnostikasi uchun mazmuniy-rolli o'yinlar, rasm chizish va narsalar yasash usulidan foydalanish kerak, deb hisoblaydilar. Amalda ingliz bolalar bog'chalarida (amaldagi til va matematika bo'yicha majburiy mashg'ulotlardan tashqari) suv, qum bilan o'yinlar va harakatli o'yinlar orqali tadqiqot faoliyatiga katta ahamiyat beradilar. Mazmuniy-rolli o'yinlarga pedagoglarda deyarli vaqt qolmaydi.

Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun dasturlar.

Buyuk Britaniyadagi maktabgacha ta'lim o'quv rejasida nafaqat umumiy ta'lim jarayoniga urg'u beriladi, balki boladagi o'qish va hisoblash kabi ko'nikmalarga alohida ahamiyat beriladi. Bunda 4-5 yoshdagi bolalar rivojlanishining olti yo'nalishidagi aniq ko'nikma va bilimlari belgilandi: shaxsiyatlik; ijtimoiy-emotsional; kommunikativ; xabardorlik; matematik; jismonan; ijodiy. Maktabgacha yoshdagi bolalar ko'p o'ynashlari kerak, lekin adabiyot vamatematikani bilish doirasidagi talablar shunchali yuqoriki, o'yin uchun vaqt qolmaydi. Masalan, savodhonlik borasida gap ketganda besh yasharlik bolalar quyidagilarni bilishlari kerak:

- so'z boshi va oxiridagi tovushlarni aniqlash;
- tovush va harflarni ajrata bilish;
- alifbodagi hamma harflarni aytish;
- oddiy so'zlar va gapni o'qish;
- o'z ismini yozish;
- oddiy so'zlarni yozishda fonetika bilimlaridan foydalanish. Bunday maqsadlar yuqori texnologiyali dasturlar yaratilishiga olib keladi. Ularda harbir mashg'ulot uchun nafaqat pedagog tomonidan aniq harakatlar ketma-ketligi, balki olinadigan natijalar ham bayon etilgan.

Germaniyada maktabgacha ta'lim tizimi:

Germaniya qonunlarida maktabgacha ta'lim olishning bepul huquqi belgilangan. Bolalarni 4 oyligidanoq yasliga olib borish mumkin. Ko'pchilik nemislar bu huquqdan foydalanadilar. Nemislarda keksa avlod vakillari bo'lmish buvi va buvalar nevaralar tug'ilgandan so'ng nafaqaga chiqib, ularga qarash majburiyatlari tushunchasi yo'q. Shuning uchun ota-onalar bolalarini bolalar bog'chalari va yasliga berishga majbur bo'ladilar. Maktabgacha tarbiya muassasalarining (MTM) rang-barang shakllari va turlari hayratlantiradi. Eng qiziqarli bolalar bog'chalari turlari quyidagicha: Waldkindergarten (nemischa Wald so'zidan o'rmon, Kindergarten – bolalar bog'chasi). Bunday bolalar bog'chalarini yaratish fikri Skandinaviyada boshlangan. Ko'pincha bunday bog'chalar o'rmonda joylashadi. Bolajonlar doimo ochiq havoda bo'ladilar,

daraxtlar va boshqa o'simliklarni o'rganadilar, tabiiy materiallardan turli narsalar yasaydilar. Bolalarga tabiatni sevish va uni asrab-avaylash o'rgatiladi. Bauernhofkindergarten (nemischa Bauernhof so'zidan – dehqon xovlisi, qo'rg'oni Kindergarten bolalar bog'chasi). Bunday bog'chalar dexqon xo'jaliklarida, fermalar yoki ularga yaqin erlarda joylashgan bo'ladi. Bolalar kuchlari yetguncha fermerlarga mollarni boqishda, dala va bog'larda sabzavot va mevalar o'stirishda yordamberadilar.

Yaponiyada maktabgacha ta'lim

«Bola 5 yoshgacha – qirol, 5 yoshdan 15 yoshgacha – qul, 15 yoshdan keyin esa barcha bilan teng huquqli inson». Bu iboraning turli talqini boshqa millatlarda ham uchraydi. Al-batta, bu falsafiy iborani boricha qabul qilish shart emas. Lekin bolaning hayoti bir necha davrlarga bo'linadi va bulardan birinchi davrida bola hammani o'ziga maftun etadi, uni asrab-avaylashadi, erkalashadi. Yoshi ulg'aygach bolada lazzatlanishdan tashqari o'zining harakatlari uchun mas'uliyat va qator majburiyatlar paydo bo'ladi. Ulg'ayishning ma'lum yoshiga etgach kechagi bolakay bugun jamiyatning teng huquqli va teng maqomga ega a'zosiga aylanadi. Buning hammasi Yaponiyaning ta'lim tizimida bir marom va ketma-ketlikda kuzatilib boriladi. Maktabgacha ta'lim muassasidagi bola tarbiya va mazmuni sifati bog'chani davlatga qarashli yoki xususiylikida emas balki aniq bog'chani o'ziga, u joylashgan hududi va pedagogik jamoasiga bog'liq bo'ladi. Guruhlardagi bolalarning soni ham turlicha bo'lib, 8 nafardan 40-50 nafargacha bo'lishi mumkin. Yaponiyada maktabgacha tarbiya muassasalarida ish soatlari turlicha. Misol qilib aytganda, davlat bog'chalari ikki xil ko'rinishda bo'ladi – to'liq ish kunidan iborat bog'cha bo'lib, uning tartibiga ko'ra bog'cha har kuni va shanba (yarim kun) kuni qo'shilgan tarzda ishlaydi. Bunday bog'chaga ikkala ota-onasi kuniga 4 soatdan ko'proq ishlaydigan bolalar qabul qilinadi. Kun bunday bog'chalarda ertalab soat 8 dan boshlanib, bolani kechki soat beshgacha hoxlagan vaqtda olib ketish mumkin. Qo'shimcha to'lov eva ziga bolaga kechki soat 7-gacha qarab turish mumkin. Ikkinchi ko'rinishdagi bog'chalar, bu bolalarni yarim kunga qabul qiladigan bog'chalar. Bir xil kutilmagan sharoitlarda, masalan kuchli to'fon xavfi haqidagi ogohlantiruvdan so'ng ota-onalar bolalarni maktabgacha muassasadan olib ketishlari shart. Bolalar bog'chalarida ota-onalarni tarbiyaga jalb qilish jarayoni o'ta yuqori darajada. Ertalab vaqti bolalarni bog'chaga tashlab ketib kechqurun olib ketadigan bizning ota-onalar uchun Yaponiya bolalar bog'chalaridagi tartibga ko'nikish juda qiyin, chunki u erda bola tarbiyasida ota-onaning muntazam qatnashishi va faol ishtiroki talab qilinadi. Bolalar bog'chada ota-onalarsiz ikki soat, uzog'i bilan to'rt soat bo'lishlari mumkin. Va bu jarayonda nafaqat bolalar, balki ota-onalar ham tarbiyalanadilar.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2016 yil 29 dekabrda «2017-2021 yillarda maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida» PQ-2707-son qarori. // «O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami», 2017 yil 9 yanvar, 1-son, 11-modda.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 9 sentyabrda «Maktabgacha ta'lim tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida» PQ-3261-son qarori. // «Xalq so'zi» gazetasining 2017 yil 11 sentyabrda 181 (6875)-soni.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 30 sentyabrda «Maktabgacha ta'lim tizimi boshqaruvini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida» PF-5198-son farmoni. // www.lex.uz
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 30 sentyabrda «O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligi faoliyatini tashkil etish to'g'risida» PQ-3305-son qarori. // www.lex.uz
5. Mirziyoev SH.M. Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak. / Mamlakatimizni 2016 yilda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning asosiy yakunlari va 2017 yilga mo'ljallangan iqtisodiy dasturning eng muhim ustuvor yo'nalishlariga bag'ishlangan Vazirlar Mahkamasining kengaytirilgan majlisidagi ma'ruza. – T.: «O'zbekiston», 2017.
6. <http://razvivash-ka.ru/sistema-doshkolnogo-obrazovaniya-v-germanii/>

7. <https://galitravel.ru/doshkolnoe-obrazovanie-v-yaponii/>
8. <https://letidor.ru/obrazovanie/a345-kak-vsyo-ustroeno-detskie-sady-i-shkolnoe-obrazovanie-v-ssha-8239.shtml><https://edunews.ru/education-abroad/sistema-obrazovaniya/doshkolnoe.html>
9. <http://sdo-journal.ru/journalnumbers/anglijskaja-sistema-do.html>